

2. NODAĻA

ALIANSES TRANSFORMĀCIJA

Eiropas drošības jaunā vide

Jaunās institūcijas

Alianses Stratēģiskā koncepcija

**Alianses militāro spēku loma un Alianses aizsardzības stāvokļa
transformācija**

NATO Aizsardzības spēju iniciatīva

NATO kodolspēki jaunajā drošības vidē

ALIANSES TRANSFORMĀCIJA

EIROPAS DROŠĪBAS JAUNĀ VIDE

1989. gada 4. aprīlī Alianse atzīmēja Ziemeļatlantijas līguma parakstīšanas četrdesmito gadadienu. Šis notikums sakrīta ar dziļu izmaiņu perioda sākumu Austrumu-Rietumu un starptautiskajās attiecībās un tālejošu drošības vides transformāciju. Ziemeļatlantijas Aliansei ir bijusi noteicošā loma izraisītajām izmaiņām, kuras aprakstītas šajās lappusēs. Nodrošinot pamatu kolektīvajai aizsardzībai un kopējai dalībvalstu drošībai un saglabājot stratēģisko līdzsvaru Eiropā aukstā kara periodā, Alianse ir garantējusi to brīvību un neatkarību. Saskaņā ar Ziemeļatlantijas līgumu tā turpina pildīt šīs būtiskās funkcijas, bet papildus ir uzņēmusies jaunus uzdevumus. Tā tiek celta uz pamatiem, kas radīti, lai sekmētu stabilitāti, kura ir balstīta uz kopējām demokrātiskām vērtībām, cilvēktiesību ievērošanu un likuma varu visā Eiropā.

Sekojošajās sadaļās ir aprakstīta šīs attīstības sākotne un gaita, progress daudzu ilglaicīgu Alianses mērķu realizācijā un galvenās problēmas, ar kurām saskaras dalībvalstis un NATO partnervalstis centienos pieņemt savu politiku un izveidot kopējās institūcijas ar nolūku tikt galā ar jauniem uzdevumiem.

Izmainītās drošības vides pamati

Iemesli pārmaiņām, kas izmainīja Eiropas politisko karti, ir meklējami vairākos 60-to un 70-to gadu notikumos, kuriem bija tālejošas sekas. Šiem notikumiem ir daudzas izpausmes, un trīs notikumi izceļas vairāk par visiem: 1967. gada decembrī Alianses pieņemtā Harmela doktrīna, kas balstīta uz paralēlo principu saglabāt adekvātu aizsardzību, līdztekus meklējot sprieguma atslābinājumu Austrumu-Rietumu attiecībās; Vācijas Federatīvās Republikas valdības 1969. gadā īstenotā kanclera Villija Branta "Ostpolitik", kas veidota ar nolūku sekmēt pozitīvākas attiecības ar Austrumeiropas valstīm un Padomju Savienību ciktāl to atļāva šo valstu valdību iekšpolitika un darbība ārzemēs; un 1975. gada CSCE¹ Helsinku Noslēguma dokumenta pieņemšana, kas noteica jaunus standartus cilvēktiesību jautājumu diskusijām un ieviesa pasākumus, kuru mērķis bija palielināt savstarpējo uzticēšanos starp Austrumiem un Rietumiem.

Līdzvērtīgi svarīgi notikumi pavadīja Austrumu-Rietumu attiecības 80-tajos gados. Tie bija sekojoši: NATO vidējās darbības kodolieroču

1 Eiropas Drošības un sadarbības konference (CSCE) 1995. gada janvārī tika pārdēvēta par Eiropas Drošības un sadarbības organizāciju (EDSO).

izvietošana Eiropā pēc 1979. gada “divceļu” lēmuma par kodolieroču modernizāciju un ieroču kontroli; sekojošā Vašingtonas līguma parakstīšana 1987. gada decembrī, kas radīja priekšnoteikumus ASV un Padomju Savienības uz zemes izvietoto vidējās darbības kodolieroču globālai iznīcināšanai; pirmās izmaiņu pazīmes Austrumeiropā, kas izpaudās kā neatkarīgās arodbiedrības kustības “Solidaritāte” parādīšanos un atzīšanu Polijā 1980. gada augustā par spīti vēlākajām neveiksmēm; sekas Padomju Savienības invāzijai Afganistānā 1979. gada decembrī un pilnīga Padomju Savienības spēku izvākšana no Afganistānas 1989. gada februārī; un Mihaila Gorbačova iecelšana par Padomju Savienības Komunistiskās Partijas ģenerāļsekretāru 1985. gada martā.

1989. gada martā CSCE ietvaros Vīnē tika uzsāktas daudzsološas sarunas par ieroču kontroli starp 23 NATO un Varšavas Līguma Organizācijas valstīm, par parasto ieroču samazināšanu Eiropā (CFE). Šajā sakarā NATO galotņu sanāksmei Briselē 1989. gada maijā bija īpaša nozīme. Tika publicēti divi nozīmīgi Alianses politikas paziņojumi: deklarācija, kas atzīmēja Alianses četrdesmito gadadienu un nosprauda mērķus un politiku NATO Aliansei tās piektajā sadarbības desmitgadē; un Visaptveroša koncepcija par ieroču kontroli un atbrūošanu.

1989. gada galotņu tikšanās deklarācijā tika iekļauti daudzi ļoti nozīmīgi punkti. Tajā bija atzītas notiekošās pārmaiņas Padomju Savienībā, kā arī citās Austrumeiropas valstīs un izklāstīts Alianses iecerētais risinājums tam, kā izbeigt dalījumu Eiropā un sasniegt savu ilgtermiņa mērķi iedibināt taisnību un mieru Eiropā. Tajā tika atkārtoti uzsvērta pastāvīgā vajadzība pēc uzticamiem un efektīviem brīdinājuma spēkiem un adekvātas aizsardzības, un tajā tika apstiprināta ASV prezidenta Buša trīsdaļīgo ieroču kontroles iniciatīva, kas aicināja uz a) CFE sarunu paātrināšanu Vīnē, b) ievērojamu samazinājumu parasto ieroču papildu kategorijām un c) ievērojamu to ASV un Padomju Savienības militārpersonu skaita samazināšanu, kuri atradās ārpus savu valstu teritorijām. Galotņu tikšanās deklarācija noteica plašu darba kārtību padziļinātai Austrumu-Rietumu sadarbībai citās jomās, kas bija saistītas ar nozīmīgām globālām problēmām un darbībām, kas bija izstrādātas Alianses ilgtermiņa mērķu sasniegšanai.

Attīstība astoņdesmito gadu beigās

Visai Eiropai un starptautiskajām attiecībām kopumā nozīmīgi notikumi risinājās gadu pēc gada. 1989. gada beigās un 1990. gada pirmajās nedēļās tika panākts ievērojams progress politiskās un ekonomiskās sistēmas reformās Polijā un Ungārijā; un Vācijas Demokrātiskajā Republikā, Bulgārijā, Čehoslovākijā un Rumānijā tika sperti soli pretim brīvībai un demokrātijai, un tas sasniedza necerētus rezultātus.

Solījums izbeigt Eiropas sadalīšanu un līdz ar to arī Vācijas sadalīšanu nebija piepildīts vairāk nekā 40 gadus, bet ar Berlīnes mūra nojaukšanu 1989. gada novembrī tā izpilde kļuva iespējama. Tas nebija tikai simbolisms, Alianses dalībvalstis saredzēja šajā notikumā daļu no plašāka procesa, kas aizvestu uz patiesi vienotu un brīvu Eiropu. Vēl bija tālu līdz noslēgumam, un grūtības radīja dažādi sarežģījumi un neskaidrības, tomēr tika panākts ātrs un veiksmīgs progress. Lielākajā daļā Centrāleiropas un Austrumeiropas valstu notika vai tika plānotas brīvas vēlēšanas; iepriekšējais sadalījums tika iznīcināts; represīvās robežas tika likvidētas; un pēc nepilna gada, 1990. gada 3. oktobrī, ar starptautiskās sabiedrības atbalstu un Padomju valdības piekrišanu notika divu Vācijas valstu apvienošana, kas pamatojās uz starptautisku līgumu un Vācijas tautas demokrātisko izvēli.

Gan fakti, gan reformu perspektīvas radīja pozitīvas izmaiņas Centrāleiropas un Austrumeiropas valstu attiecībās ar starptautisko sabiedrību, radot iespēju uzsākt jaunu un padziļinātu dialogu starp Austrumiem un Rietumiem, kas nomainīja konfrontācijas bailes pret patiesu cerību un polemiku un stagnāciju aizvietoja ar praktiskiem priekšlikumiem uz sadarbību.

Šīs izmaiņas nenāca bez grūtībām, un, kā pierādīja notikumi bijušajā Padomju Savienībā un citās Centrāleiropas un Austrumeiropas valstīs, tās varēja radīt jaunas, pieaugošas bažas par stabilitāti un drošību. Drosmīgais reformu kurss pašā Padomju Savienībā radīja jaunas grūtības, kā arī smagas iekšējas problēmas. Vēl jo vairāk, smagā ekonomiskā situācija un ievējamās grūtības daudzās Centrāleiropas un Austrumeiropas valstīs, pārejot no autoritāras vadības un centrāli plānotas ekonomikas uz plurālistisku demokrātiju un brīvu tirgu, noveda pie politisko prognožu neskaidrības un nepārtrauktu procesa pārskatīšanu.

Visu šo laiku NATO turpināja spēlēt galveno lomu, nodrošinot konsultācijas un politiku koordināciju starp tās dalībvalstīm, tādējādi mazinot risku krīzei, kas varēja apdraudēt kopējās drošības intereses. Alianse turpināja darboties, lai likvidētu militāro nelīdzsvarotību; lai sekmētu lielāku atklātību militāros jautājumos; un lai vairotu uzticību caur radikāliem, bet sabalansētiem un pārbaudāmiem bruņojuma kontroles līgumiem, verifikācijas pasākumiem un pieaugošiem visu līmeņu kontaktiem.

Draudzības un sadarbības roka

Londonas galotņu tikšanās laikā, 1990. gada jūlijā, valstu un valdību vadītāji vistālejošākajā deklarācijā, ko NATO bija izdevusi kopš tās dibināšanas, paziņoja par galvenajiem pasākumiem Alianses transformēšanai atbilstoši jaunajai drošības videi un Austrumu un Rietumu konfrontācijas izbeigšanai. Viņi izteica piedāvājumu Padomju Savienības, Centrāleiropas un Austrumeiropas valstu valdībām izveidot pastāvīgas diplomātiskas pārstāvniecības NATO un strādāt pie jaunām, uz sadarbību balstītām attiecībām. Par šādu deklarācijas saturu mēnesi iepriekš vēstīja NATO ārlietu ministri, kas satikās Skotijā un veica ārkārtēju rīcību, nākot klajā ar “Vēstījumu no Turnberijas”, kurā izteica draudzības un sadarbības piedāvājumu Padomju Savienībai un visām pārējām Eiropas valstīm. Prezidenta Gorbačova paziņojums 1990. gada jūlijā, pieņemot apvienotās Vācijas dalību Ziemeļatlantijas Aliansē, bija cieši saistīts ar šī vēstījuma pozitīvo dabu un būtiskajiem priekšlikumiem un saistībām, ko sniedza valdību pārstāvji Aliansē Londonā.

Londonas deklarācija ietvēra priekšlikumus attīstīt sadarbību dažādos veidos. Centrāleiropas un Austrumeiropas valstu līderi un pārstāvji tika aicināti uz NATO galveno mītni Briselē. Tika veiktas daudzas šādas vizītes un organizēti regulāri diplomātiskie kontakti. NATO ģenerālsēkretārs tūlīt pēc Londonas galotņu tikšanās ieradās vizītē Maskavā, lai nodotu Padomju Savienības valdībai deklarācijā iekļautos priekšlikumus un Alianses apņēmību konstruktīvi izmantot jaunās politiskās iespējas.

Kopēja deklarācija un apņēmība par izvairīšanos no agresijas tika parakstīta 1990. gada novembrī Parīzē, tas notika vienlaicīgi ar Līgumu par parastajiem bruņotajiem spēkiem Eiropā pieņemšanu un visu CSCE dalībvalstu izdotu publikāciju “Parīzes harta jaunajai Eiropai”. Kopējā deklarācija formāli izbeidza naidīgās attiecības un atkārtoti apstiprināja parakstījušos pušu nodomus atturēties no draudiem vai spēka lietošanas pret teritoriālo integritāti vai jebkuras valsts politisko neatkarību saskaņā ar ANO hartas un Helsinku noslēguma dokumenta (skatīt 15. nodaļu) mērķiem un principiem. Visas pārējās valstis, kas piedalījās CSCE, tika aicinātas pievienoties apņemšanās dokumentam.

Šajā laika periodā tika izveidoti jauni militāri kontakti, kā arī aktīvas diskusijas par militārajiem spēkiem un doktrīnām. Tika panākts progress sarunās par “Brīvās gaisa telpas” līgumu, vienojoties par atļauju pārlidot valstu teritorijas uz savstarpējās apmaiņas nosacījumiem, lai palielinātu uzticību un atklātību militāro aktivitāšu jomā. Tika uzsāktas sarunas, lai pagarinātu CFE Līgumu par parasto spēku samazināšanu no Atlantijas okeāna līdz Urālu kalniem, ieskaitot papildus pasākumus par militārā personāla ierobežošanu Eiropā. Tika panākta vienošanās paātrināt CSCE procesu un noteikt jaunus

standartus brīvas sabiedrības veidošanā un saglabāšanā. Tika veikti pasākumi ar mērķi sekmēt CSCE procesa (kas bija sekmīgs savstarpējās uzticības sekmēšanā) tālāku institucionalizāciju, lai nodrošinātu forumu plašākam politiskam dialogam apvienotajā Eiropā. Iekšēji NATO uzsāka savas stratēģijas tālejošu pārskatu, lai piemērotu to jaunajiem apstākļiem.

Līča krīze

Par spīti daudzu notikumu pozitīvai attīstībai jauni draudi stabilitātei var rasties ļoti ātri un neparedzētos apstākļos, kā to apliecināja 1990. gada 20. augusta Irākas iebrukums Kuveitā un tam sekojošie notikumi Līča reģionā. Lai pārtrauktu invāziju, ASV valdība izveidoja koalīcijas spēkus bez tiešas NATO piedalīšanās, tomēr panākot solidaritāti ar NATO, kas spēlēja nozīmīgu lomu šajā konfliktā. NATO valstis intensīvi izmantoja Alianses forumu politiskām konsultācijām, lai izvairītos no krīzes izvēršanās, un ievērojami atbalstīja Apvienoto Nāciju Organizācijas aktivitātes diplomātiska risinājuma meklējumos. Kad šāds risinājums netika panākts, NATO dalībvalstu devums Koalīcijas spēkiem un viņu pieredze, daloties ar bruņojumu un strādājot kopā NATO ietvaros, atkal nospēlēja nozīmīgu lomu. Turklāt, veicot to, kas ir pašas Alianses pienākums, NATO Eiropas mobilo spēku daļas tika nosūtītas uz Turciju, lai demonstrētu Alianses kolektīvās aizsardzības apņemšanos saskaņā ar Ziemeļatlantijas Līguma 5. pantu katram gadījumam, ja Līča situācijas rezultātā izveidotos ārēji drošības draudi Turcijai.

Starptautiskās sabiedrības mērķa vienotība un stingrā opozīcija pret Irākas darbībām bija nozīmīgs pozitīvs pierādījums transformācijai, kura bija notikusi Padomju Savienības un Rietumu attiecībās. Bija skaidri redzami ieguvumi no iedibinātajiem kontakti un paplašinātās sadarbības starp tiem. Agrīna savstarpējo interešu atzīšana drošības un aizsardzības jomās visā Eiroatlantijas telpā deva ieguldījumu tālākajai NATO-Krievijas attiecību pozitīvajai attīstībai, kas sasniedza kulmināciju 1997. gadā ar NATO-Krievijas Dibināšanas akta parakstīšanu.

Līča krīzes izraisītie draudi pastiprināja Alianses apņemšanos veidot un uzlabot sadarbību ar Centrāleiropas un Austrumeiropas valstīm, kā arī ar citām valstīm saskaņā ar mērķiem, kurus noteica Alianses valstu un valdību vadītāji Londonas deklarācijā. Šo apņemšanos vēl vairāk pastiprināja 1991. gada notikumi, arī represīvie soļi, kurus Padomju valdība veica pret Baltijas valstīm pirms atzina to tiesības uz neatkarību; pasliktinoties situācijai un izvēršoties karadarbībai Dienvidslāvijā, kas noveda pie Dienvidslāvijas Federācijas sabrukuma; un valsts apvērsuma mēģinājums pašā Padomju Savienībā 1991. gada augustā.

JAUNĀS INSTITŪCIJAS

Ziemeļatlantijas Sadarbības padome

Sakarā ar šiem notikumiem 1991. gads iezīmējās ar vizīšu un diplomātisko kontaktu pastiprināšanos starp NATO un Centrāleiropas un Austrumeiropas valstīm saskaņā ar lēmumiem, ko NATO valstu un valdību vadītāji pieņēma Londonā. Ar Romas deklarācijas publicēšanu 1991. gada novembrī tika likti pamati veidojošo attiecību tālākai institucionalizācijai. 1991. gada decembrī izveidotā Ziemeļatlantijas Sadarbības padome (NACC) iesākumā apvienoja NATO dalībvalstis un deviņas Centrāleiropas un Austrumeiropas valstis jaunā konsultatīvā forumā. 1992. gada martā NACC pievienojās Neatkarīgo Valstu Savienības (NVS) dalībvalstis, un 1992. gada jūnijā arī Gruzija un Albānija kļuva par dalībvalstīm.

NACC atklāšanas sēde notika 1991. gada 20. decembrī, īsi pēc Padomju Savienības pastāvēšanas beigām. Tajā pašā laikā 11 Padomju Savienības republikas kļuva par jaunās Neatkarīgo Valstu Savienības (NVS) dalībvalstīm, kas uzsāka intensīvu politisko un ekonomisko transformāciju, kā iekšēji, tā arī starptautiskajās attiecībās. Vienlaicīgi saasinājās reģionālās problēmas. Kalnu Karabahā, Moldovā, Gruzijā un citur uzliesmoja vardarbība un izpaudās nopietna iekšējā un starpvalstu spriedze.

Tomēr galvenais bažu iemesls, uzsākot mierpilna progresā perspektīvas pretī jaunai drošības videi Eiropā, bija situācijas pasliktināšanās, pastāvīga spēka pielietošana un pieaugoši cilvēku dzīvības zaudējumi bijušās Dienvidslāvijas teritorijās. Kopš konflikta sākuma Ziemeļatlantijas padome un Ziemeļatlantijas Sadarbības padome konsultēja un atbalstīja darbības, kas tika veiktas citos forumos, lai atjaunotu mieru.

Tajā pašā laikā diskusijas par pasākumiem, kas stiprinātu CSCE lomu, veicinātu stabilitāti un demokrātiju Eiropā, kā arī priekšlikumus, kas minēti Alianses Romas deklarācijā, sasniedza pilnību ar Helsinku dokumenta ("Pārmaiņu uzdevumi") parakstīšanu, tiekoties CSCE valstu un valdību vadītājiem 1992. gada jūlijā. Bez tam dokuments aprakstīja jaunas iniciatīvas par CSCE foruma izveidi drošības sadarbībai un CSCE miera uzturēšanas aktivitātēm, kurām gan Ziemeļatlantijas Padome, gan Ziemeļatlantijas Sadarbības padome izteica pilnu atbalstu.

Ziemeļatlantijas Sadarbības padomes attīstība un Eiroatlantijas Partnerības padomes (EAPC) (kas to aizstāja 1997. gadā) loma ir sīkāk aprakstīta nākamajās nodaļās.

Eiroatlantijas Partnerības padome (EAPC)

Eiroatlantijas Partnerības padome (EAPC) tika izveidota 1997. gadā, aizvietojot Ziemeļatlantijas Sadarbības padomi. Tā apvieno 19 Alianses dalībvalstis un 27 partnervalstis² forumā, kas nodrošina regulāras konsultācijas un sadarbību. Tikšanās tās ietvaros notiek periodiski vēstnieku, ārlietu un aizsardzības ministru līmenī.

46 dalībvalstu valstu un valdību vadītāji var tikties arī tad, kad tas ir nepieciešams, kā tas tika darīts Vašingtonā 1999. gada aprīlī. EAPC galotņu tikšanās Vašingtonā deva iespēju uzsākt atklātu diskusiju par sadarbību drošības jomā EAPC ietvaros 21. gadsimtā. Līderi koncentrējās uz galvenajiem drošības uzdevumiem EAPC ietvaros, īpaši uz situāciju Kosovā.

Valstu un valdību vadītāji apstiprināja divus dokumentus, kas saistīti ar iniciatīvas Partnerattiecības mieram tālāko attīstību. Pirmais no tiem - "Politiski-militārā struktūra NATO vadītajām iniciatīvas Partnerattiecības mieram (PfP) operācijām" - skāra jautājumus par partnervalstu iesaistīšanu politiskajās konsultācijās un lēmumu pieņemšanā, operāciju plānošanā un komandu izkārtošanā nākamajās NATO vadītajās operācijās, kurās tās piedalīsies. Otrais dokuments ar nosaukumu "Ceļā uz 21. gadsimta partnerattiecībām - stiprāku un operatīvāku sadarbību" uzskaitīja galvenos pasākumus, lai padarītu iniciatīvu Partnerattiecības mieram (PfP) funkcionālāku.

EAPC darbojās kā forums konsultācijām par krīzi Kosovā, un šī loma bija ļoti svarīga. Tika organizētas daudzas papildu tikšanās, lai informētu partnerus par NATO plāniem un gatavošanos iespējamām militārām akcijām Kosovā un apmainītos ar uzskatiem par notikumu attīstību.

EAPC aktivitātes papildina iniciatīvas Partnerattiecību mieram (PfP) programmas. Tās ir balstītas uz divu gadu darbības plāna, kas ir koncentrēts uz konsultācijām un sadarbību politiskos un ar drošību saistītajos jautājumos, ieskaitot reģionālos jautājumus, ieroču kontroli, starptautisko terorismu, miera uzturēšanu, aizsardzības ekonomikas jautājumus, civilo ārkārtas situāciju plānošanu un zinātnes un vides jautājumus.

2 ASV, Albānija, Armēnija, Austrija, Azerbaidžāna, Baltkrievija, Beļģija, Bulgārija, Čehija, Dānija, Francija, Grieķija, Gruzija, Horvātija, Igaunija, Islande, Itālija, Īrija, Kanāda, Kazahstāna, Kirgizstāna, Krievija, Latvija, Lietuva, Luksemburga, Apvienotā Karaliste, Moldova, bijušās Dienvidslāvijas Makedonijas Republika (a), Nīderlande, Norvēģija, Polija, Portugāle, Rumānija, Slovākija, Slovēnija, Somija, Spānija, Šveice, Tadžikistāna, Turcija, Turkmenistāna, Ukraina, Ungārija, Uzbekistāna, Vācija, Zviedrija.

(a) Turcija atzīst Makedonijas Republiku ar tās konstitucionālo nosaukumu.

Gandrīz visas EAPC dalībvalstis, kas nav NATO locekles, ir izveidojušas NATO akreditētas diplomātiskās misijas, paplašinot kontaktus starp NATO un partnervalstīm un palielinot sadarbības efektivitāti un iedarbību.

Nozīmīgs EAPC sasniegums ir Eiroatlantijas Katastrofu likvidēšanas Koordinācijas centra (EADRCC) izveidošana NATO galvenajā mītnē pēc Krievijas Federācijas ierosinājuma. Centrs tika atklāts 1998. gada jūnijā un nekavējoties tika aicināts atbalstīt ANO Augsto Komisāru bēgļu jautājumos, sniedzot palīdzību bēgļiem, kas devās prom no Kosovas. NATO un partnervalstu koordinēta humānā palīdzība tika palielināta, pieaugot bēgļu krīzei reģionā pēc 1999. gada marta beigām. EADRCC vēl ieņēma nozīmīgu lomu, koordinējot humānās palīdzības sniegšanu plūdos cietušajiem Rietumukrainā.

EAPC palīdzēja arī sekmēt praktisku reģionālās drošības sadarbību, organizējot svarīgus seminārus, kas ir EAPC darbības plāna pamatā. Pirmais šāds reģionālais seminārs tika noturēts 1998. gada oktobrī Gruzijā. Vēlāk līdzīgi semināri tika organizēti Lietuvā, Slovākijā, Bulgārijā un Uzbekistānā.

Tiek pētītas idejas par tālākām praktiskām iniciatīvām, ieskaitot veidus, kā EAPC varētu atbalstīt globālas humānās darbības pret mīnām un iespējām kontrolēt mazo ieroču nodošanu.

ALIANSES STRATĒGISKĀ KONCEPCIJA

Vašingtonas galotņu tikšanās laikā, 1999. gada aprīlī, NATO sabiedrotie apstiprināja stratēģiju sagatavot Aliansi 21. gadsimta jaunajiem drošības uzdevumiem un iespējām un vadīt tās tālāko politisko un militāro attīstību.

Atjaunotā Stratēģiskā koncepcija nodrošina vispārēju vadības detalizētu politiku un militāro plānu attīstību. Tā apraksta *Alianses mērķus un uzdevumus* un pārbauda tās *Stratēģiskās perspektīvas* mainīgā stratēģiskās vides un drošības uzdevumu un risku aspektā. Koncepcija nosaka *Alianses attieksmi pret drošību 21. gadsimtā*, vēlreiz apstiprinot transatlantiskās saiknes svarīgumu un nepieciešamību uzturēt Alianses militārās aizsardzības spējas. Tā izvērtē citu svarīgu elementu nozīmi Alianses plašākā attieksmē pret stabilitāti un drošību, tas ir, pret Eiropas Drošības un aizsardzības identitāti; konfliktu novēršanu un krīzes situāciju vadību; partnerattiecībām, sadarbību un dialogu; paplašināšanās procesu; un ieroču kontroli, atbrūošanas un ieroču neizplatīšanu. Koncepcija sniedz arī *Norādes Alianses spēkiem*, kas balstās uz Alianses stratēģiskajiem principiem un Alianses spēku izkārtojuma raksturojumu. Tā ietver sadaļas, kas apraksta Alianses militāro spēku misiju

jautājumus un sniedz norādes Alianses spēku stāvoklim, kā arī parasto un kodolieroču raksturojumu.

Stratēģiskā koncepcija pirmo reizi tika publicēta 1991. gadā. 1999. gada redakcija, tāpat kā iepriekšējā, ir autoritatīvs Alianses mērķu paziņojums un satur augstākā līmeņa norādījumus, kā pielietot politiskos un militāros līdzekļus mērķu sasniegšanā.

Sākotnējais NATO stratēģijas formulējums tika dēvēts par “Ziemeļatlantijas telpas stratēģisko koncepciju”. Tas izveidojās laikā no 1949. gada oktobra līdz 1950. gada aprīlim un definēja liela mēroga operāciju stratēģiju teritoriālajai aizsardzībai. 50-to gadu vidū tika attīstīta “vispārējās atmaksas” stratēģija. Tā draudēja ar brīdinājumu, ka NATO atbildēs uz jebkuru agresiju pret tās dalībvalstīm ar jebkādiem līdzekļiem (ieskaitot kodolieročus) tās rīcībā.

Diskusijas par iespējamo šīs stratēģijas maiņu sākās vēlāk, 50-tajos gados, un turpinājās līdz 1967. gadam, kad pēc intensīvām debatēm Aliansē “vispārējās atmaksas” stratēģija tika aizstāta ar “elastīgās atbildes” stratēģiju. Tajā liela vērtība bija pievērsta NATO tiesībām uz elastību, tādējādi radot neskaidrību jebkura agresora prātā par NATO atbildi uz draudiem jebkuras dalībvalsts suverenitātei vai neatkarībai. Koncepcija tika izstrādāta tādā veidā, ka jebkura veida agresija tiktu uzverta kā nepieņemams risks.

Augstāk minētās stratēģijas tika papildinātas klasificētos dokumentos, kuri deva norādījumus valstu valdībām un atskaites punktu militārajiem plāniem. Šie dokumenti sabiedrībai nebija brīvi pieejami. Lai gan pamata koncepcijas bija labi zināmas, plaša diskusija sabiedrībā nebija iespējama tāpēc, ka šo dokumentu nozīme lielā mērā bija atkarīga no to slepenības. Tas atspoguļoja aukstā kara realitātes, Eiropas sadalījumu un konfrontējošo ideoloģisko un militāro situāciju, kas ilgus gadus bija raksturīgi Austrumu-Rietumu attiecībām.

Lai gan turpinājās aukstais karš, Alianse domāja arī par iespējam samazināt savus draudus un likt pamatus daudz pozitīvākām attiecībām ar Padomju Savienību un citām Varšavas pakta dalībvalstīm. Tā Harmela ziņojums, kas tika publicēts 1967. gadā, radīja aizsardzību un dialogu (to skaitā arī ieroču kontroli) kā divus pilārus Alianses ceļam uz drošību.

Līdz ar aukstā kara beigām izmainījās Eiropas politiskā situācija un vispārējā militārā situācija. Divu gadu laikā pēc Berlīnes mūra nojaukšanas tika izveidota jauna Stratēģiskā koncepcija. Šīs debates un diskusijas Aliansē tika pabeigtas 1991. gada novembrī. Tai bija maz kopēja ar iepriekšējām koncepcijām, un tā uzsvēra sadarbību ar iepriekšējiem ienaidniekiem kā pretstatījumu konfrontācijai. Tajā tika saglabāts princips par dalībvalstu drošību kā NATO galveno uzdevumu, taču tas tika apvienots ar specifiskām saistībām uzlabot un paplašināt drošību visā Eiropā. Arī citos jautājumos 1991. gada

Stratēģiskā koncepcija būtiski atšķiras no iepriekšējām. Tā tika izdota kā publiski pieejams dokuments - pieejams parlamentiem, drošības speciālistiem, žurnālistiem un apspriežams plašākas sabiedrības diskusijās un debatēs.

1997. gadā NATO līderi vienojās, ka Koncepcija ir jāpārskata un jāatjauno, lai tā atbilstu izmaiņām, kas bija notikušas Eiropā kopš tās pieņemšanas, vienlaicīgi apstiprinot Alianses apņemšanos saglabāt kolektīvo aizsardzību un transatlantisko saikni un nodrošinot, ka NATO stratēģija būs pilnībā atbilstoša 21. gadsimta uzdevumiem. Alianse uzsāka intensīvu darbu, lai pabeigtu pārskata procesu līdz galotņu sanāksmei Vašingtonā.

Tāpat kā citās Alianses darbības jomās, Koncepcijas apstiprināšanai tiek prasīta vienprātīga visu Alianses dalībvalstu piekrišana gan par dokumenta saturu, gan tekstu. Šajā laikā notika trīs jaunu valstu - Čehijas, Polijas un Ungārijas - pievienošanās, un šo valstu pārstāvji piedalījās diskusijās jau no paša sākuma.

Stratēģiskā koncepcija ir autoritatīvs NATO nodomu un uzdevumu paziņojums un augstākās pakāpes norādījumi par politisko un militāro līdzekļu lietošanu, lai sasniegtu tās mērķus.

1999. gada Koncepcijā ir apstiprināts, ka Alianses būtiskākā un ilgstošā nozīme ir saglabāt tās dalībvalstu brīvību un drošību ar politiskiem un militāriem līdzekļiem. Tajā ir uzsvērtas demokrātijas, cilvēktiesību un likuma varas vērtības, un atklāta Alianses apņemšanās ne tikai nodrošināt savstarpēju aizsardzību, bet arī garantēt mieru un stabilitāti Eiroatlantijas telpā kopumā.

Stratēģijā ir arī definēti Alianses fundamentālie drošības uzdevumi, kā kolektīvajā aizsardzībā (tas ir centrālais Alianses uzdevums kopš tās izveidošanas), tā arī jaunās aktivitātēs krīzes situāciju vadības un partnerību jomā, ko Alianse ir uzsākusi, lai uzlabotu drošību un stabilitāti Eiroatlantijas telpā.

Koncepcija apraksta stratēģisko vidi un izvērtē paredzamos drošības uzdevumus un riskus. Tā atzīmē, ka pēdējos gados vidē ir iezīmējusies pastāvīga un kopumā pozitīva pārmaiņa, un novērtē Alianses būtisko lomu Eiroatlantijas drošības stiprināšanā kopš aukstā kara beigām.

Attiecībā uz riskiem dokumentā atkārtoti apstiprināts 1991. gada Stratēģiskās koncepcijas secinājums, ka vispārēja kara draudi Eiropā kopumā ir likvidēti, bet ir citi riski un neskaidrības, ar kuriem jāsakaras Alianses dalībvalstīm un citām valstīm Eiroatlantijas reģionā, - etniskie konflikti, cilvēktiesību pārkāpumi, politiskā nestabilitāte, ekonomiskais vājums un bioloģisko, ķīmisko un kodolieroču, kā arī to daļu piegāde.

Viena no īpašajām iezīmēm Alianses 1991. gada stratēģijā bija izskaidrojums par plašo pieeju drošībai, kurā ietilpst arī papildu politisko un

militāro līdzekļu izmantošana un sadarbība ar citām valstīm, kas atbalsta Alianses mērķus. Šī visaptverošā pieeja ir galvenā iezīme arī jaunajā Stratēģiskajā koncepcijā un tā satur šādus galvenos elementus:

Transatlantiskās saiknes saglabāšana. Stratēģiskā koncepcija uzsver Eiropas un Ziemeļamerikas drošības nedalāmību un tādējādi stipru un dinamisku partnerattiecību nepieciešamību starp Eiropu un Ziemeļameriku.

Efektīgu militāro spēju saglabāšana. Stratēģija pieprasa uzturēt militārās spējas, kas būtu efektīvas visa veida iespējamās apstākļos, no brīdinājuma un kolektīvās aizsardzības līdz krīzes atbildes operācijām. Stratēģiskā koncepcija satur arī specifiskus norādījumus par nepieciešamajām spējām.

Eiropas Drošības un aizsardzības identitātes attīstība Alianses ietvaros. Stratēģiskā koncepcija apstiprina, ka Eiropas Drošības un aizsardzības identitāte tiks attīstīta Alianses ietvaros, pamatojoties uz Alianses ārlietu ministru pieņemtajiem lēmumiem 1996. gadā un vēlāk. Ir uzsvērts, ka šis process prasīs ciešu sadarbību starp NATO, Rietumeiropas Savienību un noteiktā laikā, ja tas būs saistoši, arī ar Eiropas Savienību³.

Koncepcija apstiprina, ka šis process ļaus Eiropas sabiedrotajiem iespēju dot saskaņotāku un efektīvāku ieguldījumu Alianses misijām un aktivitātēm; tas stiprinās transatlantisko partnerību un palīdzēs Eiropas sabiedrotajiem rīkoties pašiem, kad tiks prasīta Alianses gatavība atsevišķos gadījumos un uz vienprātības pamata, lai nodrošinātu tās līdzekļus un spējas pieejamus Eiropas valstu vadītām operācijām, kurās NATO neņems militāru dalību, ņemot vērā Eiropas sabiedroto pilnu dalību, ja tie izvēlēties šādu taktiku.

Konfliktu novēršana un krīžu situāciju novēršanas vadība. Koncepcija definē svarīgu Alianses lomu konfliktu novēršanā un krīžu situāciju novēršanas vadībā, jo krīzes novēršanas operācijas, piemēram, Bosnijā un Kosovā, tuvākajā laikā saglabāsies kā svarīgs NATO ieguldījums Eiroatlantijas mieram un drošībai.

Partnerība, sadarbība un dialogs. Koncepcija uzsver Alianses apņemšanos turpināt ilglaičīgu partnerības, sadarbības un dialoga politiku ar demokrātiskām Eiroatlantijas valstīm, lai saglabātu mieru, veicinātu demokrātiju un sniegtu ieguldījumu labklājības un progresa attīstībā. Ir norādīts, ka šīs pieejas mērķis ir uzlabot bez izņēmuma visu ieinteresēto pušu drošību un palīdzēt pārvarēt dalījumu, kas varētu novest līdz konfliktam. Ir aprakstīti arī galvenie šīs politikas instrumenti - Eiroatlantijas Partnerības

3 Politikas evolūcija saistībā ar Eiropas Drošības un aizsardzības identitāti un attiecīgā NATO, Rietumeiropas Savienības un Eiropas Savienības loma aprakstītas 4. un 15. nodaļā.

padome, iniciatīva Partnerattiecības mieram, ģipāšās attiecības ar Krieviju un Ukrainu un Vidusjūras dialogs.

Paplašināšanās. Konceptcija apstiprina Alianses atvērtību jaunām dalībvalstīm saskaņā ar Vašingtonas līguma 10. pantu un atkārtoti norāda, ka NATO cer nosūtīt jaunus uzaicinājumus pievienoties Aliansei tuvākajos gados.

Ieroču kontrole, atbrūošānās un ieroču neizplatīšana. Visbeidzot, Stratēģiskā konceptcija nosaka Alianses politiku ieroču kontroles, atbrūošānās un ieroču neizplatīšanas jomās. Tā uzsver Alianses vēlēšanos saglabāt šo drošības aspektu harmonijā ar tās aizsardzības taktiku; un apstiprina, ka tā meklēs iespējas uzlabot drošību ar iespējami mazākiem spēkiem, kas pietiekami tās spējām pildīt visu veidu misijas.

Stratēģiskās konceptcijas noslēguma daļa satur norādījumus Alianses spēkiem, pārejot no mērķiem un uzdevumiem, kas uzskaitīti iepriekšējās sadaļās, uz praktiskām - kaut arī vispārīgām - instrukcijām NATO spēkiem un operāciju plānotājiem. Stratēģija aicina turpināt nepieciešamo militāro spēju attīstību visa veida Alianses misijām, sākot no kolektīvās aizsardzības līdz miera uzturēšanas un citām krīžu atbilžu operācijām.

Konceptcijā ir uzskaitītas ģipāši nozīmīgas spējas: spēja efektīvi iesaistīt pretošānās spēkus; izvēršana un mobilitāte; spēku un infrastruktūras izglābšana; ilgstoša pastāvēšana; un savstarpēja sadarbība, to skaitā arī ar partnervalstu spēkiem. Turklāt stratēģija uzsver Alianses spēku nozīmīgo lomu, ko tie pilda, lai novērstu riskus, kas saistīti ar kodolieroču, bioloģisko un ķīmisko ieroču izplatību un piegādi.

Stratēģiskā konceptcija arī uzsver, ka Alianse tuvākajā nākotne uzturēs Eiropā izvietotus atbilstošu kodolieroču un konvencionālo spēku daudzumu tur, kur tas nepieciešams, pieņemamā minimālā apjomā.

ALIANSES MILITĀRO SPĒKU LOMA UN ALIANSES AIZSARDZĪBAS STĀVOKĻA TRANSFORMĀCIJA

Kopš NATO izveidošanas Alianses spēki ir kalpojuši par pamatu brīdinājumam un aizsardzībai pret kara draudiem, kas bija drošības pamatjautājums Aliansei visus četrdesmit gadus. Tās galvenais uzdevums joprojām ir nodrošināt dalībvalstu drošību un teritoriālo integritāti.

Uzdevums nodrošināt drošību ar brīdinājumu un kolektīvo aizsardzību ir palicis nemainīgs. Tomēr ievērojami izmainījusies drošības situācija 90-tajos gados ir ļāvusi Alianses spēkiem papildus savām primārajām funkcijām uzņemties jaunas aktivitātes. Piemēram, ar uzlabotās iniciatīvas Partnerattiecības mieram programmas starpniecību, ar EAPC, NATO-Krievijas

Apvienotās pastāvīgās padomes, NATO-Ukrainas komisijas un citu sadarbību veicinošu forumu palīdzību Alianses militārie spēki aizvien vairāk veicina atklātību un uzticēšanos starp NATO un tās partneriem. Tie arī ieņem galveno lomu ieroču kontroles līgumu verifikācijas procesā. Pirmkārt, kā operacionāli miera uzturēšanas spēki tie ir uzņēmušies vitālu uzdevumu radīt efektīvu bāzi krīzes situāciju vadībai un konfliktu novēršanai, un visredzamākā to loma ir Bosnijas Miera līguma un starptautiskas drošības realizācija Kosovā ANO mandāta ietvaros.

NATO spēku lomas svarīgums miera uzturēšanā un krīzes situāciju vadībā ir pieaudzis vienlaicīgi ar vispārējo Alianses dalības palielināšanos šajā jomā. Patiesi, no visiem izaicinājumiem, ar kuriem nācies saskarties Aliansei, neviens nav radis lielāku apņēmību un vienotību, kā tās militāro spēku izmantošana daudznāciju centienu atbalstīšanā, lai izbeigtu konfliktu un radītu pamatu stabilai un mierīgai nākotnei Balkānos.

Pirmā galvenā kaujas misija, kurā NATO lietoja militāros spēkus kā krīžu novēršanas vadības līdzekli, atbalstot ANO darbības, kas bija vērstas uz Dienvidslāvijas konflikta izbeigšanu, notika 1995. gadā. Šī akcija, kas nodēvēta par "Plānotā spēka operācija", bija nozīmīgs faktors procesā, kurš sasniedza kulmināciju ar miera izlīgumu Bosnijā. Pēc tam 1995. gada beigās NATO tika dots uzdevums izpildīt militāros aspektus, vadot daudznacionālos Miera nodrošināšanas spēkus (IFOR) un nākamajā gadā Stabilizācijas spēkus (SFOR), kas tika izveidoti saskaņā ar ANO mandātu. Šādu rīcību rezultātā NATO loma no relatīvi mazas, atbalstot ANO miera uzturēšanas aktivitātes, pieauga līdz uzdevumam uzņemt pilnu miera uzturēšanas operāciju kontroli, iesaistot spēku dalību no vairākām partnervalstīm un valstīm, kas neietilpst NATO. Šai praktiskajai, operacionālajai sadarbības pieredzei militārajā jomā bija plaša atsauksme, piemēram, uzlabotas politiskas sadarbības izveidošanās ne tikai starp NATO un tās partneriem, bet arī ar citām valstīm. Ieguvējs no šī procesa ir kopējā Eiropas drošība un stabilitāte.

Alianses operācija Kosovā un tās aktivitātes, kas mazināja humāno krīzi kaimiņvalstīs, tālāk nostiprināja NATO krīžu novēršanas vadības lomu. NATO ieguldījums bija izšķirošs, it īpaši veicot gaisa uzlidojumus un turpmāko KFOR spēku izvietojumu, izpildot visas starptautiskās sabiedrības nosprausto mērķi radīt bāzi ilglaicīgam mieram un stabilitātei Kosovā.

Gaisa uzlidojumi Kosovai, kas demonstrēja Alianses saliedētību un vienotību, kā arī tās gatavību rīkoties pret ilglaicīgu vardarbību un cilvēktiesību represijām Kosovā, pastiprināja starptautiskās sabiedrības diplomātiskās aktivitātes un sasniedza NATO sabiedroto un partnervalstu galvenos mērķus. Tika izbeigta humānā katastrofa: vairāk nekā 840000 bēgļi atgriezās mājās; sekmīgi tika izvietoti NATO vadītie starptautiskie miera uzturēšanas spēki

(KFOR); un starptautiskā sabiedrība uzņēmās atbildību pār civilo administrāciju ar ANO misijas Kosovā (UNMIK) palīdzību.

Alianses militāro spēku izaicinošā loma arī atspoguļo Alianses apņemšanos veidot Eiropas Drošības un aizsardzības identitāti NATO ietvaros. Šis process šobrīd tiek turpināts Eiropas Drošības un aizsardzības politikas kontekstā, kas tiek veidota Eiropas Savienības ietvaros un sīkāk aprakstīta 4. nodaļā.

Nākamais piemērs, kas parāda veidu, kādā Alianses militārie spēki tiek pieskaņoti jaunajiem apstākļiem, ir militārās koncepcijas "Apvienotie kopīgie operatīvie spēki" (CJTF) ieviešana. NATO galotņu sanāksme 1994. gada janvārī apstiprināja šo koncepciju kā nozīmīgu Alianses struktūras pieskaņošanu izmaiņām Eiropas drošības vidē. Koncepcija ir sastādīta tā, lai nodrošinātu NATO ar elastīgām iespējām atbildēt jaunajiem drošības uzdevumiem, ieskaitot operācijas, kurās piedalītos valstis ārpus Alianses. Tās mērķis ir paaugstināt NATO spējas īsā laikā izvietot daudznacionālus un daudzfunkcionālus spēkus, kas atbilstu attiecīgās militārās operācijas specifiskajām prasībām. Tā arī radīs iespēju integrēt valstis, kas nav NATO locekles, NATO vadītās miera uzturēšanas operācijās. Vairākas CJTF koncepcijas iezīmes, kas joprojām tiek izstrādātas, tika pielietotas praksē NATO vadītajās miera uzturēšanas operācijās Balkānos.

Kārtība, kādā dalībvalstis iesniedz uzdevumus CJTF, atbilst NATO spēku plānošanas procedūrām. Tomēr elastīgums, kas iestrādāts CJTF koncepcijā, uzliek ievērojamas prasības uzdevumu vienību komandu un kontroles kārtībai, tas ir, CJTF štābam. Šī iemesla dēļ dažu CJTF štābu svarīgākie centri ir izvietoti īpaši izvēlētos NATO komandstruktūru "Pamata" štābos (skatīt 11. un 12. nodaļu). CJTF štābos darbojas iepriekš nozīmēts personāls - personas, kas veic citus pienākumus laikā, kad tiem nav pienākumu CJTF štābos - no "Pamata" štābiem un iepriekš apmācīts personālu, kas var papildināt štābu pēc vajadzības no NATO štāba vai attiecīgajām valstīm.

Kopsavilkumā Alianses konvencionālo spēku aizsardzības stāvokļa transformācija ir komplekss un tālejošs process, kurā jāņem vērā visi iepriekš minētie faktori. Galu galā, tādas krīzes gadījumā, kas varētu novest pie militāriem Alianses dalībvalstu drošības draudiem, NATO spēkiem ir jābūt spējīgiem papildināt un pastiprināt politiskās darbības un sniegt ieguldījumu šādu krīžu novēršanas vadībā un to mierīgā noregulējumā. Aadekvātu militāro spēju uzturēšana un gatavība kolektīvi rīkoties joprojām saglabājas kā galvenais jautājums. Struktūras un izkārtojums, kas veidots vairākus gadus, dod dalībvalstīm labumu no politisko, militāro un resursu priekšrocībām kopīgās darbībās un aizsardzībā. Šie priekšdarbi ir balstīti uz integrētām struktūrām, kuru galvenās iezīmes ir kopīga spēku plānošana; kopējais finansējums; kopīgā operacionālā plānošana; daudznacionāli

formējumi; štābu un komandu izkārtojums; integrēta gaisa aizsardzības sistēma; atbildības sabalansēts sadalījums starp sabiedrotajiem; spēku uzturēšana un izvietošana ārpus valstu teritorijām, kad tas tiek prasīts; krīzes situāciju novēršanas un pastiprinājuma plānošanas izkārtojums; kopēji standarti un procedūras ekipējumam, sadarbība apmācības un loģistikas jautājumos. NATO partnervalstu iekļaušana šādās aktivitātēs vai attīstot līdzīgas sistēmas partnervalstīs attiecīgās jomās ir arī instruments, kā uzlabot sadarbību un kopējās darbības Eiroatlantijas drošības jomā.

Galvenās izmaiņas NATO militārajos spēkos ir apjoma samazinājums, pieaugoša gatavība un elastība, mobilitāte un daudznacionālā sadarbība. Uzsverot izmaiņas papildus prasībām, ko diktē Alianses jaunā loma, divi būtiski principi ir palikuši nemainīgi: apņemšanās veikt kolektīvo aizsardzību kā galveno funkciju, kas ir fundamentāla Aliansei, un transatlantiskās saiknes saglabāšana kā garantija Alianses uzticamībai un efektivitātei.

Kara draudi, kas nomāca Eiropu vairāk nekā četras desmitgades, ideoloģiskā konflikta, politiskā naidīguma un militārās opozīcijas rezultātā, ir ievērojami mazinājušies. Šodien uzmanība tiek koncentrēta ne tik daudz uz spēka pielietošanu, kā to paredz Ziemeļatlantijas līguma 5. pants, kā uz miera uzturēšanu, konflikta novēršanu un krīžu novēršanas vadības uzdevumiem, ar kuriem NATO var nākties sastapties.

Tomēr ir riski, kas raksturīgi nestabilitātei konflikta situācijās pēc aukstā kara beigām, piemēram, tādās situācijās kā bijušā Dienvidslāvija, kas atgādina par nepieciešamību turpināt Alianses solidaritāti un efektīvu militāro spēju uzturēšanu, lai tā spētu stāties pretī dažāda veida negadījumiem.

Ieguvums no pārmaiņām, kas iespaido NATO spēkus, ir NATO spēku transformācija uz būtiski samazinātu un daudz mobilāku struktūru. Aliansei nodotie dalībvalstu sauszemes spēki NATO integrētās aizsardzības un spēku plānošanas procesā, ir samazināti par 35%. Galvenie jūras spēki samazināti par vairāk nekā 30% un gaisa spēku eskadrons par 40% kopš 90-to gadu sākuma. Ir veikta arī būtiska samazināšana spēkiem, kuri tiek uzturēti augstā gatavības pakāpē. Kopumā, NATO spēki ir reorganizēti veidā, kas atvieglo to elastīgu atjaunošanu un sastādīšanu jebkurā brīdī, kad tas ir nepieciešams kopējai aizsardzībai vai krīžu novēršanas vadībai, ieskaitot miera uzturēšanas operācijas.

NATO AIZSARDZĪBAS SPĒJU INICIATĪVA

1999. gada aprīlī uzsāktajā galotņu sanāksmē Vašingtonā tika izveidota NATO Aizsardzības spēju iniciatīva jeb DCI, lai nodrošinātu Alianses spēju pārvarēt 21. gadsimta drošības uzdevumus un tās gatavību efektīvi rīkoties

krīžu situācijās, kā, piemēram, Kosovā, kā arī saglabātu spēju pildīt savu galveno pienākumu aizsargāt dalībvalstis. Lorda Robertsona vārdiem runājot: "Aizsardzības spēju iniciatīva ir radīta, lai nodrošinātu, ka sabiedrotie ne tikai saglabā spēju savstarpēju sadarboties, bet arī uzlabo un modernizē savas spējas saskarsmē ar jauniem drošības uzdevumiem."

Iniciatīva ietver sevī gandrīz visas militāro spēju jomas. Tā iekļauj spēku mobilitāti; to loģistiku; spēju aizsargāt sevi un pretoties ienaidniekam; un to izmantotās komandas, kontroles un informācijas sistēmas, lai nodrošinātu, ka nepieciešamības gadījumā tie var ātri un efektīvi izvietoties vietās, kur tiem vajadzētu būt krīzes novēršanai, ja nepieciešams - pat uz ilgāku laiku.

Aukstā kara laikā NATO aizsardzības plānošanā galvenās bažas bija par to, kā saglabāt nepieciešamās spējas, aizsargājoties pret iespējamo Padomju Savienības un Varšavas Pakta agresiju. Šodien Eiropas drošības vide ir kļuvusi daudz sarežģītāka. Daudz lielāka iespēja, ka drošība var tikt apdraudēta ar konfliktiem Eiropas nomalēs, kā, piemēram, bijušajā Dienvidslāvijā, vai arī masu iznīcināšanas ieroču izplatības rezultātā. Tāpēc NATO tagad jābūt gatavam izvietot spēkus aiz Alianses robežām, lai reaģētu krīzes situācijās, turklāt tai arī jāspēj aizsargāt pret tīšu agresiju.

Vēl jo vairāk, Alianses militārās operācijas nākotnē visdrīzāk ievērojami atšķirsies no operācijām, kuru plānošana tika veikta aukstā kara laikā, kā tas bija vērojams Bosnijā-Hercegovinā un Kosovā, kur pašlaik ir izvietoti NATO spēki. Iespējams, tās risināsies ārpus Alianses teritorijas; tās var ilgt vairākus gadus; un tās iekļaus daudzu valstu (galvenokārt no dalībvalstīm, bet dažos gadījumos arī no partnervalstīm) kareivjus, kas darbosies cieši kopā. Turklāt krīžu novēršanas vadības uzdevumi prasa citas spējas, nekā cīņa kara laikā.

Lai sekmīgi izpildītu šos jaunus drošības uzdevumus, NATO jānodrošina, ka tā spēkiem ir nepieciešamais ekipējums, personāls un veikta apmācība. Bosnijā-Hercegovinā un Kosovā saņemtā mācība, kā arī gūtā pieredze agrākās daudz nacionālajās operācijās ar NATO valstu iesaistīšanu, kā, piemēram, Līča zonā, Somālijā un Haitī, ir parādījuši, kur vajadzīgas izmaiņas.

Aizsardzības spēju iniciatīva tika uzsākta, lai garantētu NATO sagatavotību jebkurai iespējamībai. Tika izveidota Augsta līmeņa darba vadības grupa, lai pārraudzītu programmu. Grupa, kas izveidota no vecākajām amatpersonām dažādu valstu galvaspilsētās un kuru vada NATO ģenerālsekretāra vietnieks, tiekas ik pēc dažām nedēļām, lai pārskatītu progresu un vadītu procesu.

Stiprinot Eiropas aizsardzības spējas un NATO Eiropas pīlāru, DCI veicinās arī Eiropas Drošības un aizsardzības identitāti (ESDI/EDAI). Tas dos

iespēju Eiropas sabiedrotajiem veikt stiprāku un saskaņotāku ieguldījumu NATO (skatīt 4. nodaļu).

DCI cenšas īpaši uzlabot Alianses spējas sekojošās piecās jomās, kas savstarpēji pārklājas:

- “mobilitāte un dislokācijas spēja” - spēja ātri izvietot spēkus tur, kur tie ir vajadzīgi, to skaitā arī zonās ārpus Alianses teritorijas;
- “spēja atbalstīt” - spēja saglabāt un nogādāt spēkus tālu no to dzimtās karabāzes un nodrošināt jaunus spēkus ilglaicīgām operācijām;
- “efektīva rīcība” - spēja veiksmīgi sakaut pretinieku visa veida operācijās, sākot no lielas intensitātes līdz mazas intensitātes operācijām;
- “izdzīvošanas spēja” - spēja aizsargāt spēkus un infrastruktūru no esošiem un nākotnes draudiem;
- “savstarpējie sakari” - komandas, kontroles un informācijas sistēmas, kuras ir savstarpēji savienojamas, lai nodrošinātu dažādu valstu spēku efektīvu kopējo darbību.

Lai vairotu NATO spēju izvietot spēkus attālās krīzes zonās, dalībvalstis meklē plašākas iespējas kareivju un ekipējuma transportēšanai, to skaitā dalīšanos resursos un pasākumos, dodot iespēju nepieciešamības gadījumā izsaukt komerciālas lidmašīnas un kuģus. Komerciālu resursu izmantošana pieprasītu vienošanos par to lietošanu, kā arī nepārprotamu juridisku vienošanos, kas panākta savlaicīgi.

Loģistika ir būtisks elements katrā militārajā operācijā. DCI cenšas palielināt sabiedroto loģistikas vienību skaitu un spējas. Tiek pārbaudīta arī iespēja apvienot to spējas, lai palielinātu produktivitāti. Tas viss tuvinās Daudznacionālā apvienotā loģistikas centra izveidi kā daļu no Apvienoto kopīgo uzdevumu spēku koncepcijas (skatīt 12. nodaļu).

Modernas tehnoloģijas dod iespēju izmantot militāros spēkus noteiktā veidā, kas mazina papildu postījumus un var mazināt konfliktu, demonstrējot, ka nepārtraukta agresija nevar gūt sekmes. Šīs tehnoloģijas ietver diennakts un visu laika apstākļu ieroču sistēmas un augstas precizitātes vadāmo municiju. DCI ir adresēta arī šīm sfērām.

Lai uzlabotu militārajās operācijās iesaistīto spēku aizsardzību un izdzīvošanas iespējas, NATO apsver veidus, kā vairoto militārās spējas šajās jomās. Tiek pārbaudīti uzlabojumi izlūkošanas un uzraudzības sistēmās; pretgaisa aizsardzības sistēmās; un sistēmās to draudu neitralizācijai, kurus rada masu iznīcināšanas ieroči.

Tajā pat laikā, tā kā dažādu valstu spēki aizvien ciešāk strādā kopā, piemēram, veicot krīžu novēršanas operācijas, pieaug vajadzība nodrošināt to, ka šie spēki var efektīvi sazināties jebkurā līmenī. DCI cenšas nodrošināt to, ka tehnoloģiskais progress nesamazina savstarpējos sakarus. Tā arī cenšas garantēt, ka progress tehnoloģijā tiks izmantots vislabākajā veidā, lai izstrādātu komunikāciju metodes militārām vajadzībām.

NATO KODOLSPĒKI JAUNAJĀ DROŠĪBAS VIDĒ

Kopš aukstā kara beigām Alianse ir spērusi tālejošus soļus, lai pielāgotu savu vispārējo politiku un aizsardzības nostāju jaunajai drošības videi. Apzinoties jauno un plašo pieeju drošībai, kas atzīst politisko, ekonomisko un vides faktoru svarīgumu papildus obligātās aizsardzības dimensijai, NATO dalībvalstis ir pilnībā izmantojušas iespējas, kuras ir devuši nozīmīgi uzlabojumi drošības vidē. NATO kodolstratēģija un spēku situācija bija viena no pirmajām sfērām, kuras tā pārskatīja. Tās ir arī sfēras, kuras ir bijušas pakļautas visradikālākajām izmaiņām. Zemāk minētas pašas svarīgākās izmaiņas.

Aukstā kara laikā NATO kodolspēki ieņēma vadošo lomu Alianses elastīgās reaģēšanas stratēģijā. Lai novērstu lielāko karu Eiropā, kodolieroči tika iekļauti vienotā NATO spēku struktūrā, un Alianse saglabāja vairākus mērķu plānus, kurus varētu īstenot īsā laikā. Šī loma nodrošināja augstas gatavības pakāpi un ātru reaģēšanas iespēju trauksmes gadījumā nozīmīgām NATO kodolspēku daļām.

Jaunajā drošības vidē NATO ir radikāli samazinājusi paļaušanos uz kodolspēkiem. Tā ir saglabājusi kara novēršanas stratēģiju, bet tajā vairāk nedominē kodoleskalācijas iespēja. Tās kodolspēki vairāk netiek mērķēti ne uz vienu valsti, un varbūtība, ka iestāsies stāvoklis, kuros to izmantošana varētu tikt apsvērta, tiek uzskatīti par ārkārtīgi niecīgu. NATO kodolspēki ļoti būtiskā veidā turpina savu ieguldījumu kara novēršanā. Tiem tagad ir vairāk fundamentāli politiska loma, un tie vairāk netiek vērsti pret konkrētu draudu objektu. Tie tiek saglabāti nelielā daudzumā, kas ir pietiekami, lai saglabātu mieru un stabilitāti.

Saskaņā ar samazināto kodolieroču principu Alianses stratēģijā radikāli tika piezemēta NATO kodolpozīcija. Tā kā aukstais karš beidzās, NATO kodolvaras veica vienpusējus pasākumus, lai atceltu plānotās kodolspēku modernizācijas programmas. Francija paziņoja par drīzo "Hadēs" raķešu ražošanas pārtraukšanu. ASV un Apvienotā Karaliste atcēla plānus par kodolraķeti "gaiss-zeme" izstrādāšanu. Pirms vēlākiem lēmumiem likvidēt sistēmu kodolraķešu palaišanai no zemes, arī ASV atcēla plānus kodolraķešu

sekošanas sistēmai LANCE “zeme-zeme” un plānus ražot jaunu 155 mm kodolartilērijas šāviņu. Francija kopš 1991. gada ir samazinājusi kodolraķešu nesēju sistēmas modeļus no sešiem uz diviem; šodien neatkarīgo Francijas kodolspēku sastāvā ir tikai četras zemūdenes, uz kurām izvietotas, ballistiskas raķetes (SLBM), un “Mirage 2000N” lidmašīna ar vidējās darbības “gaiss-zeme” raķetēm.

Kopš 1992. gada Lielbritānija ir atteikusies no tās kodolartilērijas LANCE un stobartilērijas daļas, jūras taktiskām kodolspējām, kas iepriekš bija izvietotas uz ārējiem kuģiem, kā arī visiem no gaisa palaižamiem kodolieročiem, tādā veidā likvidējot kodolspēju funkcijas tās jaukto spēju lidmašīnām. Trijžuburu zemūdenes tagad ir Lielbritānijas vienīgā kodolieroču sistēma.

1991. gada oktobrī, sekojot ASV prezidenta Buša iniciatīvai, NATO izlēma samazināt ieroču skaitu, kas pieejami tā substratēģiskajiem⁴ spēkiem Eiropā, vairāk par 85%. Šie samazināšanas pasākumi tika pabeigti 1992. gada jūlijā. Šis samazināšanas procesā tika likvidētas visas kodolgalviņas, kas piederēja no zemes palaižamajiem NATO substratēģiskajiem spēkiem (ieskaitot, kodolartilēriju un “zeme-zeme” raķetes) un no gaisa izmantojamās smagās bumbas tika samazinātas vairāk par 50%. Pie tam visi ārējo jūras spēku kodolieroči tika aizvākti. Iznīcināšanai tika pakļauti apmēram 1300 kodolartilērijas ieroči un 850 LANCE raķešu kaujas galviņas. Visas kodolgalviņas, kas bija piešķirtas šiem spēkiem, ir izvāktas no NATO inventāra. Lielākā daļa no tām jau ir likvidētas, un vēl palikušie ieroči tiks iznīcināti tuvākajā nākotnē.

ASV ir arī pilnībā likvidējusi visas jūras nestratēģiskās un substratēģiskās sistēmas, izņemot uz zemūdenēm izvietotās spārnotās kodolraķetes, kas vairāk netiek izvietotas jūrā miera laikā. Tās pilnībā pārtrauca izmantot jaukto spēju lidmašīnas kā nesējus kodolieročiem. Šodien vienīgie uz sauszemes bāzētie kodolieroči, kas pieejami NATO, ir ASV atombumbas, kuras iespējams piegādāt ar vairāku sabiedroto jaukto spēju lidmašīnām.

Tā kā iznīcinātas ieroču sistēmas un samazināts ieroču skaits, NATO kodolieroču uzglabāšanas novietnes arī ir ievērojami samazinātas (apmēram par 80%). Tajā pašā laikā ir izveidota jaunāka, drošāka un izturīgāka ieroču novietnes sistēma.

4 Terminiem “stratēģisks” un “substratēģisks” ir nedaudz atšķirīgas nozīmes dažādās valstīs. Stratēģiskie kodolieroči normāli tiek definēti kā “starpkontinentālas” darbības ieroči (vairāk nekā 5500 km rādiusā), taču dažos kontekstos tie var arī iekļaut zemāka rādiusa vidējās darbības ballistiskās raķetes. Termins “substratēģiskie” kodolieroči ir lietots NATO dokumentos kopš 1989. gada ar norādi uz vidējās un mazas darbības kodolieročiem un tagad galvenokārt attiecas uz gaisa piegādes ieročiem NATO dubultkapacitātes lidmašīnām un uz nelielu apjomu Lielbritānijas trijžuburu kaujas galviņām substratēģiskajās funkcijās (citi substratēģiskie kodolieroči ir izvākti no Eiropas).

Līdz aukstā kara beigām NATO pārtrauca saglabāt pastāvīgos miera laikā iespējamus kodolspēju plānus un apvienoja savus mērķus substratēģiskajiem kodolspēkiem. Līdz ar to NATO kodolspēki vairāk nav nomērķēti ne uz vienu valsti. Pieņemot tālākās uzlabotās drošības vides priekšrocības, NATO ir veicis vairākus pasākumus, lai samazinātu tās jaukto spēju lidmašīnu skaita un gatavības pakāpi.

Kādā citā vienpusējā iniciatīvā 1996. gada decembrī NATO ārlietu un aizsardzības ministri paziņoja, ka Alianses paplašināšana neprasa izmaiņas tās ievērojami samazinātajā kodolpozīcijā, un ka NATO nav *“nedz nodoma, nedz plāna, un nav arī iemesla izvietot kodolieročus jaunu dalībvalstu teritorijās, kā arī nav nekādas vajadzības mainīt kādu no NATO kodolpozīcijas aspektiem vai politiku kodolspēju jomā, un ka tā neparedz vajadzību arī nākotnē to darīt”*. NATO saglabātie daudz mazākie substratēģiskie spēki tuvākajā nākotnē turpinās iepazīties ar Alianses brīdinājuma prasībām.

Kodolieroču kontrole

NATO sabiedrotie ir ilgstoši pildījuši apņemšanos par kodolieroču kontroli, atbrūnošanu un neizplatību, kā neatņemamu to drošības politikas daļu, stingri iekļautu plašākā politiskā kontekstā, kurā sabiedrotie cenšas vairost stabilitāti un drošību, pazeminot ieroču līmeni un ceļot militāro atklātību un savstarpējo uzticību. 1983. gada “Montebello lēmumā” Alianse paziņoja (un vēlāk arī izpildīja) par 400 kodolgalviņu atvilkšanu no Eiropas. 1987. gada ASV un Padomju Savienības Līgums par vidējās darbības kodolieročiem (INF) globāli likvidēja uz sauszemes izvietotās vidējās darbības kodolraķetes, tādā veidā izpildot NATO 1979. gada “divceļu” lēmuma ieroču kontroles aspektu.

ASV un Krievijas Federācija ir cieši saistītas procesā, kurš virza uz radikālu to stratēģisko kodolieroču samazināšanu. Stratēģisko ieroču samazināšanas līgums (START I), kas parakstīts 1991. gada jūlijā un ir spēkā kopš 1994. gada, samazinās abu pušu izvietotos stratēģiskos ieročus no vairāk nekā 10000 uz tikai 6000. START II (kas parakstīts 1993. gada janvārī un kuru 1996. gada janvārī ratificējusi ASV, bet 2000. gada aprīlī Krievija) pieprasa vēl samazināt katras puses stratēģiskos ieročus apjomā no 3000 līdz 3500 un likvidēs daudzskārtējās neatkarīgi mērķējamās atkārtoti ievietojamās nesējraķetes (MIRV) no starpkontinentālajām ballistikajām raķetēm (ICBM), kā arī nodrošinās pakļaušanos iepriekšējām pārbaudēm. Pēc Krievijas START II ratifikācijas ASV un Krievija ir izteikušas gatavību uzsākt START III sarunas, lai turpinātu samazināt stratēģiskos ieročus apjomā no 2000 līdz 2500 un izteiktu gatavību ieviest pasākumus, kas saistīti ar atklātumu stratēģisko kaujas galviņu inventarizācijā un stratēģisko kodolgalviņu iznīcināšanā.

Citās saistītās jomās NATO dalībvalstis visas ir līdzdalībnieces un pilnībā atbalsta Līgumu par kodolieroču neizplatīšanu (NPT), kuru parakstījušas 187 valstis. Tās ir mudinājušas visas valstis, kas to vēl nav izdarījušas, pievienoties un īstenot Līgumu. 2000. gada maijā NPT Piecgades pārskata konferencē Ņujorkā, piecas kodollielvalstis, kas ir ANO Drošības padomes pastāvīgās locekles, - Ķīna, Francija, Krievija, Apvienotā Karaliste un ASV - papildus praktiskiem pasākumiem līguma īstenošanai apņēmas *“nepārprotamus pasākumus... veikt totālu savu kodolarsenāla iznīcināšanu, virzoties uz pilnīgu atbrūošanu”*. Šī apņemšanās pauž būtisku progresu kodolieroču kontroles sfērā, kurš arī varētu radīt pozitīvu ietekmi tālākajā ieroču kontroles kārtībā.

NATO stingri atbalsta spēkus, kas iesaistīti kodolieroču samazināšanā apdomātā un progresīvā veidā. Alianse konsekventi ir apsveikusi Stratēģisko ieroču samazināšanas līguma (START) progresu un ir uzsvērusi vajadzību pēc tā, lai START II Līgums stātos spēkā, un šis notikums varētu virzīt uz turpmāku nozīmīgu stratēģiskā arsenāla samazināšanu, kas paredzēta START III Līgumā.

Visas šīs apņemšanās un pasākumi atbilst Alianses mērķim nodrošināt drošību un stabilitāti ar iespējami mazāko spēku daudzumu atbilstoši aizsardzības prasībām.

NATO atlikušo kodolspēku loma

Atlikušo kodolspēku fundamentālais mērķis ir politisks: saglabāt mieru un novērst spaidus. Tie nodrošina, ka agresija pret NATO rada nenosakāmu un nepieņemamu risku tādā veidā, kādā to nespēj parastie spēki vien. Turklāt kopā ar piemērotu parasto militāro spēju daudzumu tie rada reālu nedrošību ikvienai valstij, kas varētu meklēt politisku vai militāru ieguvumu, lietojot draudus vai masu iznīcināšanas ieročus pret Aliansi. Atturoties no kodolieroču, bioloģisko un ķīmisko ieroču lietošanas, Alianses spēki sniedz ieguldījumu Alianses mēģinājumos novērst šo ieroču izplatību un to piegādi.

Kopējā drošība, ko nodrošina NATO kodolpozīcija, tiek sadalīta starp visām Alianses dalībvalstīm. Turklāt Eiropā izvietotie ASV kodolspēki, kas iekļauti NATO, pastiprina politisko un militāro saikni starp Alianses Eiropas un Ziemeļamerikas dalībvalstīm. Tajā pat laikā, valstis bez kodolieročiem, ņemot dalību Alianses kodolpolitikas īstenošanā, demonstrē Alianses solidaritāti, kā arī dalībvalstu kopējo apņemšanos saglabāt savu drošību un paplašināt dalību atbildībā un riskos starp tām.

Starp dalībvalstīm tiek dalīta arī politiskā NATO kodolpozīcijas pārraudzīšana. NATO kodolpozīcijas plānošanas grupa paredz forumu, kurā aizsardzības ministri no sabiedrotajiem ar kodolieročiem, gan bez tiem

(izņemot Francija) piedalās NATO kodolpozīcijas lēmumos un Alianses kodolpolitikas attīstīšanā. Tas tiek balstīts uz dalībvalstu vienošanos, ka NATO militāro spēju pamatā ir jāsaglabā - un šai saglabāšanai jābūt redzamai - attiecīgs spēku sajaukums, piegādājot tiem pamata militāro spēku štatu, kas vajadzīgs kopējai pašaizsardzībai. NATO kodolspēki saglabā būtisku pamata spēju elementu par spīti milzīgajām izmaiņām drošības vidē, kas ir ļāvis NATO uzsākt nozīmīgu samazināšanu gan tā kodolpozīcijā, gan paļāvībā uz kodolieročiem.